

OPĆA BOLNICA ZADAR
ODJEL ZA PREHRANU I DIJETETIKU
Dijetetičko savjetovalište
Bože Peričića 5, Zadar

SMJERNICE ZA PREHRANU ZA OBOLJLE OD ŠEĆERNE BOLESTI

Šećerna bolest je skupina metaboličkih poremećaja kojima je svojstven poremećaj izlučivanja i /ili djelovanja inzulina što za posljedicu ima hiperglikemiju (povećanu razinu glukoze u krvi). Nekoliko je tipova šećerne bolesti , a ovisno o tipu provodi se i liječenje.

Tablica 1. Klasifikacija šećerne bolesti

	Tip bolesti	Obilježja
1.	Tip 1	Uzrokovan razaranjem β - stanica gušterače i posljedičnim apsolutnim nedostatkom inzulina
2.	Tip 2	Uzrokovan inzulinskom rezistencijom i progresivnim defektom izlučivanja inzulina
3.	Drugi specifični tipovi	Uzrokovan drugim razlozima, npr. genskim poremećajem β - stanične funkcije i/ili inzulinskog djelovanja, bolestima endokrinog dijela gušterače, lijekovima, kemikalijama
4.	Gestacijski	Dijagnosticiran prvi put tijekom trudnoće (nakon trudnoće vrijednosti glikemije u krvi se normaliziraju)

Većina bolesnika (više od 90%) ima tip 2 bolesti, znatno manje njih tip 1 (oko 7 %), a drugi su tipovi bolesti relativno rijetki i pojavljuju se tek kod malog broja oboljelih (oko 2%).

Pacijenti s tipom 2 šećerne bolesti gotovo su redovito prekomjerno uhranjeni ili pretili, najčešće žive sedentarnim načinom života, a iako se bolest pojavljuje već kod pretila djece i tinejđera, većina oboljelih je srednje ili starije životne dobi.

Glavni cilj liječenja šećerne bolesti je postići prihvatljive vrijednosti glukoze u krvi (natašte do 6 mmol/L, a 1,5-2 h nakon jela do 8 mmol/L). U održavanju prihvatljivih

vrijednosti glukoze u krvi i liječenju bolesti važno je pratiti osnovna načela u liječenju šećerne bolesti:

- Pravilna prehrana
- Tjelesna aktivnost
- Lijekovi
- Samokontrola glukoze u krvi
- Edukacija o bolesti
- Izbjegavanje hipoglikemije

Smjernice za prehranu za oboljele od šećerne bolesti obuhvaćaju univerzalne principe pravilne prehrane koji vrijede i za opću populaciju. Kod liječenja šećerne bolesti tip 1 i 2, uz lijekove, edukaciju, samokontrolu i tjelovježbu, pravilna prehrana osnovni je princip liječenja.

Temeljne sastavnice dijabetičke prehrane su:

- planiranje unosa energije
- ritam i broj obroka (tri do pet obroka tijekom dana, pravilno vremenski raspoređeni)
- odgovarajući sastav makrohranjenata (ugljikohidrata, proteina i masti) i odgovarajuća količina ugljikohidratnih jedinica u obroku
- odgovarajući unos mikrohranjenata (vitaminini, minerali, voda)
- raznovrsna i izbalansirana prehrana

Ukupni energetska unos određuje se prema stupnju uhranjenosti i razine tjelesne aktivnosti, a pri tome je važno pratiti da u ukupnom energetska unosu budu pravilno raspoređeni omjeri pojedinih hranjenata. Pravilna prehrana prilagođena regulaciji šećerne bolesti bi prema preporukama Američkog dijabetološkog društva trebala sadržavati:

- 45-60% energije iz ugljikohidrata
- do 35 % energije iz unosa masti
- 12-20%, tj. od 0,8 do 1,0 g/kg tjelesne mase, energije iz unosa proteina
- unos topljivih prehrambenih vlakana više od 25 g/dan
- preporučena količina soli je 6g/dan.

Ritam i broj obroka ovise o terapiji za šećernu bolest.

- Bolesnici koji se liječe samo dijabetičkom dijetom, kao i bolesnici na terapiji oralnim hipoglikemicima mogu imati pet obroka na dan, 3 glavna obroka uz 2 međuobroka.
- Bolesnici na tzv. bazal-oralnoj terapiji, također mogu imati pet obroka na dan.
- Bolesnici koji primaju predmiješane inzulinske analoge u dvjema ili trima dozama ili bazal-bolusnu inzulinsku terapiju u pravilu trebaju tri obroka na dan, bez međuobroka.

Prilikom planiranja jelovnika i sastava makronutrijenata u obroku najveću pažnju treba poklanjati količini i kakvoći ugljikohidrata.

U pravilu treba birati **ugljikohidratne namirnice s niskim glikemijskim indeksom, cjelovite žitarice** (integralna riža i tjestenina, zob, raž, ječam) te namirnice s **visokim udjelom vlakana**.

Ugljikohidrati se nalaze u skupini namirnica: kruha i zamjena (tijesto, riža, krumpir, kolači, keksi, itd), mlijeku i njegovim zamjenama (jogurt, kiselo mlijeko) te voću i povrću.

Glikemijski indeks je mjera relativnog porasta glukoze u krvi (GUK) nakon konzumacije hrane bogate ugljikohidratima. Jednostavni ugljikohidrati koji se brže probavljaju imaju veći učinak na GUK od složenih ugljikohidrata koji se probavljaju sporije te glukozu u krv otpuštaju polako. S obzirom na to koliki porast glikemije će uzrokovati namirnice unutar 2 sata od njihovog konzumiranja, možemo ih podijeliti na namirnice s niskim (≤ 55), srednjim (56-69) i visokim (≥ 70) glikemijskim indeksom (Tablica 2). U prehrani bolesnika sa šećernom bolešću treba dati prednost namirnicama bogatim ugljikohidratima s niskim glikemijskim indeksom, a to su npr. ječam, leća, zob, tjestenina, naranče, jabuke, jogurt, mlijeko i većina povrća.

Tablica 2. Kategorije glikemijskog indeksa:

Kategorija		
niski glikemijski indeks	<55	jabuke, naranče, kruške, kuhani grašak, sirova mrkva, grah i leća, bijeli špageti, integralna tjestenina, integralne žitarice, mahunarke, citrusi, jogurt, mlijeko
srednji glikemijski indeks	55-70	med, sladoled, kuhana riža, raženi kruh, slatki kukuruz, cikla, breskva, marelica, grožđe, banane

visoki glikemijski indeks	>70	glukoza, bijeli kruh, kukuruzne pahuljice, pečeni krumpir, pastrnjak, grožđice, slatkiši, kolači

Prehrambena vlakna su tvari koje nalazimo u namirnicama biljnog podrijetla (voće, povrće, integralne žitarice) a koje naše tijelo ne može apsorbirati ni probaviti. Poželjna su u dijabetičkoj prehrani jer povoljno djeluju na regulaciju glukoze u krvi.

Od različitih vrsta **masti**, dijabetičarima se preporuča unositi **jednostruko** (ekstra maslinovo ulje, ulje repice, avokado) i **višestruko nezasićene masne kiseline** (omega – 3 iz plave ribe, biranih biljnih ulja, sjemenki i orašastih plodova).

Unos zasićenih masnih kiselina iz životinjskih izvora treba ograničiti na 7 % ukupnog dnevnog unosa radi njihovog štetnog djelovanja na kardiovaskularni sustav. Unos trans masnih kiselina iz hidrogeniranih biljnih ulja (i svih namirnica koje ih sadrže, poput vafla, keksa, lisnatog tijesta i sličnih proizvoda) treba u potpunosti ograničiti.

Kada je riječ o **proteinskim namirnicama**, one se uglavnom preporučuju u dijabetičkoj dijeti, a posebno su korisni riba i krto meso, mliječni proizvodi s umjerenim udjelom masti, mahunarke i jaja

Sol i alkohol treba značajno ograničiti u prehrani dijabetičara.

Preporuke za unos alkohola kod oboljelih od šećerne bolesti jednake su preporukama za opću populaciju, ne preporučuje se više od jednog pića dnevno za žene i dva pića dnevno za muškarce. Kod oboljelih od šećerne bolesti **alkohol dovodi do povećanog rizika za hipoglikemiju** osobito ako su na terapiji inzulinom ili stimulatorima sekrecije inzulina.

Redovita suplementacija **vitamina i minerala** u bolesnika sa šećernom bolešću općenito nije preporučljiva jer se bolesnicima preporučuje ujednačena prehrana koja osigurava odgovarajući dnevni unos vitamina i minerala. Nadoknada antioksidansa (vitamina E, vitamina C ili betakarotena) nije pokazala povoljni učinak na regulaciju glikemije niti smanjenje srčanožilnih komplikacija.

SAVJETI U SLUČAJU HIPOGLIKEMIJE

- Ako je koncentracija glukoze u krvi ispod 3,9 mmol / L, potrebno je unijeti 15 g ugljikohidrata: glukozni bombon, pola šalice voćnog soka ili 6 6 slanih krepera ili 1 čajnu žličicu meda ili sirupa.
- Nakon toga pričekati 15 minuta i ponovo se testirati. Ako je koncentracija GUK i dalje ispod 3,9 mmol / L, uzeti još 15 g ugljikohidrata.
- Ponavljati postupak sve dok se koncentracija GUK ne vrati na normalnu vrijednost.
- Prije idućeg obroka ponovno izmjeriti GUK.

Sprečavanje hipoglikemije:

- Mali obroci s užinom između te obrok prije spavanja ; 5 – 6 obroka na dan.
- Ravnomjerna raspodjela unosa ugljikohidrata tijekom dana.
- Izbjegavanje pića i namirnica s kofeinom.
- Izbjegavanje namirnica bogatih ugljikohidratima.
- Potpuno izbjegavanje ili smanjena konzumacija alkoholnih pića

PLANIRANJE JELOVNIKA PO SKUPINAMA NAMIRNICA

Planiranje po skupinama namirnica je metoda osmišljena da bi se izbalansirao svakodnevni unos kalorija, ugljikohidrata, proteina i masti. Namirnice su podijeljene u 6 skupina namirnica:

1. **Kruh i zamjene**
2. **Mlijeko i zamjene**
3. **Meso i zamjene**
4. **Povrće**
5. **Voće**
6. **Masnoće i zamjene**

Svaka zamjena za pojedinu namirnicu ima gotovo istu količinu ugljikohidrata, proteina, masti, a samim time i kalorija pa se zato mogu namirnice iz iste skupine zamijeniti u obroku.

Da bi se pacijenti mogli služiti skupinama namirnica i sastaviti jelovnik koji odgovara njihovim potrebama, najprije je potrebno odrediti dnevne energetske potrebe (koliki broj kalorija moraju svakodnevno unositi). Ukupni dnevni energetske unos određuje se prema stupnju uhranjenosti i razini tjelesne aktivnosti. Za svaki energetske unos određena je i količina jedinica određenih skupina namirnica, kao što je i prikazano u tablici 3.

Tablica 3. Raspored jedinica s obzirom na dnevni energetske unos

Količine i raspored jedinica/ 1 dan	1000	1300	1500	1700	1900	2100	2300	2500	2700
Kruh i zamj.	3	6	7	8	8	9	11	12	13
Mlijeko i zamj.	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Meso i zamj.	4	5	5	6	7	8	8	9	10
Povrće	3	3	3	3	3	4	4	4	4
Voće	3	3	3	3	5	5	5	6	6
Masnoće i zamj.	3	4	4	4	5	6	7	7	8
UKUPNO jedinica:	17	22	24	26	30	34	37	40	43

KRUH I ZAMJENA ZA KRUH

1 jedinica odgovara količini od:

- kruh crni, kruh raženi 30 g
- kukuruzni, graham 35 g
- pecivo (pola manjeg) 30 g
- dvopek - 1 komad 20 g
- kreker običan 20 g
- dijabetički keks –5 / 6 komada 22 g

PROIZVODI OD ŽITARICA:

- riža sirova 20 g
- riža kuhana 60 g
- tjestenina sirova 20 g
- tjestenina kuhana 60 g
- pšenični griz 20 g
- zobene pahuljice 20 g
- pšenično brašno sirovo 20 g
- pšenično brašno kuhano 60 g
- kukuruzno brašno sirovo 20 g
- kukuruzno brašno kuhano 60 g

OSTALI ŠKROB:

- oljušten sirovi krumpir 100 g
- kuhani krumpir 80 g
- krumpir pečeni 80 g
- leća sirova 20 g
- leća kuhana 80 g
- kesten kuhani 40 g
- grah sirovi 25 g
- grah kuhani 75

MLIJEKO I ZAMJENE ZA MLIJEKO

1 jedinica odgovara količini od:

- obrano mlijeko 200 g
- mlijeko u prahu 30 g
- jogurt 200 g
- kiselo mlijeko 200 g
- AB kultura 200 g
- kefir 200 g

POVRĆE

1 jedinica odgovara količini od 100 g:

- blitva, cikla, grašak, cvjetača, kelj, svježi kupus, mahune, mrkva, svježa paprika, patliđan, poriluk, rajčica, tikvice, špinat i sok od povrća....

VOĆE

1 jedinica odgovara količini od:

- ananas, 1 tanja kriška 140 g	- kruška 100 g
- banana, pola manje 50 g	- lubenica – 1 kriška 175 g
- borovnice, maline i kupine – 1 šalica 150 g	- mandarina 100 g
- breskva, srednje veličine 100 g	- naranča 100 g
- dinja 200 g	- marelica 100 g
- grejp 125 g	- ribizl 100 g
- grožđe – 10 zrna 70 g	- svježe smokve – 2 komada 50 g
- jabuke 80 g	- svježi šipak 40 g
- jagoda 190 g	- svježe šljive – 5 / 8 komada 80 g
- kivi – 2 komada 120 g	- trešnje – 10 komada 80 g
	- višnje – 12 komada 100 g

MESO I ZAMJENE ZA MESO:

1 jedinica odgovara količini u kuhanom stanju:

- junetina – lopatica, gornji i donji dio buta, fileti – 30 g
- teletina – but, plećka, kotleti, koljenica–30 g
- janjetina – plećka, but –čisto meso –30 g
- svinjetina – but (sredina), koljenica – 30 g
- perad (bez kože i kostiju) –piletina, puretina– 30 g
- morska riba, riječna riba –30 g
- lignje, sipe, oslič –50 g
- sardina – 3 komada
- školjkaši - 5 komada
- divljač – fazan, srnetina, zec –30 g
- šunka - nemasna, prešana –30 g
- kuhana šunka – 30 g
- hrenovka –50 gr (1 komad)
- svježi kravlji sir – 60 g
- zdenka sir i njemu slični – 2 komad
- parmezan ribani – 30 g
- polutvrđi sirevi – 30 g (trapist, gauda, podravec i sl.)
- jaje – 1 komad

MASTI I ZAMJENE ZA MASTI:

1 jedinica odgovara količini od:

- ulje – suncokret, soja, maslinovo – 5 g (1 čajna žličica)
- margarin 5 g
- majoneza - 5 g (1 čajna žličica)
- vrhnje – cca 1.5% mliječne masti – 30 g (2 velike žlice)
- vrhnje –cca 3.2% mliječne masti – 15 g (1 velika žlica)
- tartar umak - 5 g (1 čajna žličica)
- sušena slanina –10 g
- masline – 5 komada
- bademi – 10 komada
- orasi – 5 komada

PRIMJER ZDRAVOG TANJURA KOD ŠEĆERNE BOLESTI

Crveno meso,
piletina,
puretina, riba,
jaja...

PROTEINI

Krumpir,
tjestenina,
riža, grah,
grašak...

UGLJIKOHIDRATI

POVRĆE

Brokula, cvjetača, blitva,
špinat, kelj, kupus, tikvice,
poriluk, zelena salata...

*1/2 tanjura treba
biti povrće*

*1/4 tanjura ili
jedno serviranje
(veličine šake)
trebaju biti
ugljikohidrati*

*1/4 tanjura ili jedno
serviranje
(veličine dlana)
trebaju biti
proteini*